

KIRÁLY IBOLYA

EGY TILTAKOZÓ BEADVÁNY KALANDOS ÚTJA 1978-TÓL...

Malomkövek között

■ *A címe fölött ez áll: Fordítás román nyelvből. Alcíme: Levél a román értelmiségiekhez. Mottó: Audiatur et altera pars. A végén 1978. május 25-ei dátum szerepel.*

Ekképpen mutatja be ezt a folyamodványt – a birtokában található két példány alapján – Kósa László történész, tudományos kutató, az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének professzora.

Erről a beadványról írtak még Földes György és Vincze Gábor történészek. Eljutott Sütő András és Király Károly látókörébe is, sőt angol nyelvterületre, az amerikai Szenátusba. A beadvánnyal foglalkozó kutatók közös álláspontja, hogy a mű szerzői máig nem ismertek.

Tehát a legfontosabb problémakör, amit ez a beadvány felvet, a szerzők kiléte.

(A sors úgy akarta, hogy az 1977–89-es időszakban, mint beavatott testvér és szenvedő alany, Király Károly ellenálló politikus mellett jegyezgetni kezdtem – jól-rosszul és hiányosan – a fontosabbnak vélt, személyünket érintő eseményeket. Jó volt kiírni félelmeim, ha már beszélni csak suttogva lehetett. Így maradtak fenn több mint 35 év elmúltával a feledéstől megmentett események, átélések lenyomatai. És így maradtak fenn ún. naplómban a *Malomkövek között* című beadvány általam lényegesnek tartott részei. Jóllehet ezt a folyamodványt teljes terjedelmében ismertem annak idején, a szövegnek csupán részleteit ragadta meg az én szubjektivitásra hajlamos képzeletem, a konkrét adatokat inkább mellőztem.)

Vincze Gábor történész szerint (A „*hatvankettek*” levele a román értelmiséghez): „A levél szerzői máig nem ismertek, nem kizárt, hogy egyetlen ember munkája. Számos magyar értelmiségigeh eljutott, többek között Király Károlyhoz és Sütő Andrásához – aki azt a magyar nagykövetség információi szerint »negatívan ítélte meg« [...]»

A *Kommentár* 2012. 2. számának ide vonatkozó írása (Kósa László: *Malomkövek között. Kisvárosi értelmiség a politikai rendőrség látókörében (1980–1983)*, illetve a *Ko-*

runk 2007. decemberi számában közölt tanulmány (Földes György: *Román nemzeti-ségpolitikai hátraarc és az állandósuló konfliktus*) szintén a szerzők ismeretlen voltát említi.

Megkérdezvén az „élő történelmet”, Király Károlyt kiderült, a *Malomkövek között* című írást kolozsvári magyar értelmiségiek írták. A kezdeményezés minden bizonnyal Kós Károlytól indult, de aláírták Takács Lajos és Balogh Edgár egyetemi tanárok is. A sor a későbbiekben kibővült.

Illegálisan került Magyarországra a megjelenésnek számított évszám után egy évre. Gyulán kavarta fel a magyar állampolgárok állóvizeit. Érdemes elolvasni Kósa László alapos felgöngyöltését a mű „magyar” útját illetően. Embereket figyeltek meg, molesztáltak, elkerülendő az írás terjedését. Igyekeztek nem megsérteni a „román elvtársak érzékenységét”.

Kósa László az említett munkában eképpen ír: „A *Malomkövek között* után nyomozva a magyarországi belügyi hatóság nem a Magyar Népköztársaságot, hanem a Romániát sértő esetben lépett föl. A magyarországi belügyet ugyanis nem a romániai magyarok sorsa foglalkoztatta, hanem a román és magyar pártideológiában egyaránt veszélyesnek minősített nézetek ürügyén saját állampolgárai ellen lépett föl egy másik állam érdekében.” [...] A „Trianon” fedőnevet viselő dossziét 1983-ban végleg lezárták. Ahogy Kósa László megjegyzi: „Egyetlen, nem nagy terjedelmű, ma már kiemelkedő fontosságának sem mondható gépirat után nyomoztak, csaknem három esztendőig csoportnyi hálózati tagot mozgósítván, más információs eszközöket is alkalmazva.”

Lényeges, amit a történész ezt követően állít: „A levél történelmi hivatkozásokkal, észérvekkel és érzelmi hatásra törekedve igyekszik a román értelmiséget meggyőzni Románia nemzetiségi politikájának helytelen voltáról. Alaphangja panaszos. Záró része szerint a román kormányhoz – az aláírók személyi szabadságának védelme miatt –

névtelenül juttatták el. Egy példányát a 62 magyar aláíró nevével és lakcímével egy svájci közjegyzőnél helyezték letétbe, azzal a megbízással, hogy a román kormány kérésére igazolhatja hitelességét.” Szerinte ez a beadvány „minden valószínűség szerint eredeti magyar fogalmazvány. Az sem biztos, hogy létezett egyáltalán román változat, ugyanis a nyomozás során erre nincs utalás.”

Földes György tanulmányát idézném a *Korunkból*: „A hangulatváltozás, a sajtópolemia és a fenyegetettségérzés fokozódása arra készítetett sok határon túli magyart, hogy levélben forduljon román értelmiségiekhez. Ezt a levelet – a szövege szerint – hatvanketten írták alá, akik aláírásukat Svájcban letétbe helyezték, és az RKP KB-nak is megküldték.”

Király Károly tanúsága szerint azonban – akinek tudomása van a szerzők (bár nem mindenikük) kilétéről – ez az írás nem került letétbe svájci közjegyzőhöz, mint ahogy azt szándékozták tenni, egyikük vagy másikuk ellenvetése miatt mégsem juttatták külföldre, és nem küldték el, névtelenül, a felsőbb pártszervekhez sem. A szándék szándék maradt csupán. Ugyanis mindig akadt valaki közöttük, akinek ellenvetése volt – mondta érdeklődésemre Károly. Az ő memorandummal kapcsolatos információi Takács Lajostól származtak.

(Kettejük ismeretése és az erdélyi nemzetiségek melletti elkötelezettsége az 1970-es évekből datálódik, mindketten magas párt- és kormánytisztviségeket töltöttek be (a Központi Bizottság és az Államtanács tagjai), majd a Romániai Magyar Nemzetiségi Dolgozók Országos Tanácsának alelnökei. Gyakran került sor véleménycserére közöttük. (Egy ilyen beszélgetés során osztotta meg Takács professzor Királlyal a kolozsvári román és magyar egyetem egyesítése körüli kulisszatitkokat.)

„Ebben a levélben a hangsúly a romániai magyarság szándékos pusztítására, az ellenük folyó nacionalista, sőt fasiszta uszításra esett, ami csak azért történhet meg, mert a kampány a kormányzat támogatását élvezi. A levélírók arra szólították fel a román értelmiséget, hogy ne vállaljon ezzel bűnrészességet. Az elkeseredett hangú írás arra utalt, hogy a körülmények miatt az erdélyi magyarság nem számíthat külső segítségre, védekezik, de ehhez a román értelmiség támogatására is szükség van” – folytatja Földes György.

A beadvány részletei Vincze Gábor egy munkájában is olvashatók (*Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányázásához, 1944–1989.* (Pro Print, Csíkszereda, 2003. 362–366.).

A hozzánk került példányból, mint említettem, én is részleteket másoltam be a naplómba. Tettem ezt annál is inkább, mivel Király Károly Takács Lajoshoz írott levelét nekem diktálta 1978. január 20-án, és másnap én olvastam kezettára, a fürdőszobában, abszurd konspirációs helyzetben.

A megoldást az aláírók kilétét illetően részben megtaláltam. Azért részben, mert a 62 aláíró közül csupán ötnek a nevét tudtam kideríteni. Elégtétellel jegyzem meg, „botcsinálta kutakodóként” sikerült valamit hozzátennem egy elkallódott beadvány rejtélyének részleges feltárásához.

A megoldás: *Király Károly levele Takács Lajos professzornak Kolozsvárra, 1978. január 20. (Nyílt kártyákkal. I. Nap Kiadó, Bp., 1995. 256–263.)*

A levél végén, említett könyvében, mintegy magyarázatképpen az olvasó számára, Károly hozzáfűzi: „Ez az írás [a levél – K. I.] azután készült, miután elolvastam a több mint 60 [az igazság 62!] oldalas memorandumot, amit a kolozsvári magyar értelmiség elitje alkotott, azzal a gondolattal, hogy 60 [62!] aláírással mint egy közös álláspontot terjesztik fel az RKP és az állam vezetéséhez. Sajnos erre nem került sor, mert a 60 [62!] közül mindig akadt valaki, aki akadékoskodott vagy nem tartotta időszerűnek a felterjesztését. Kárba veszett volna, ha én nem küldöm el az Amerikai Kongresszusnak! *De így az én Ilie Verdetnek írt második levelemmel együtt Schultze szenátor előterjesztésében helyet kapott az Amerikai Kongresszus jegyzőkönyvében mint hivatalos dokumentum.* Kolozsvárra Marosvásárhelyről az én írássomat Takács Lajosnak Czíkéli László és Kakuts Ágnes színészpár szállította.” (Zárójeles és dőlt betűs kiemelések tőlem – K. I.)

Figyelmesebben olvasván ezt a levelet, a beadványt aláírók névsora is bővült.

„Tehát, ami az anyagot illeti [Takács Lajos beadványa, amelyet véleményezés céljából T. L. eljuttatott hozzá – K. I.], teljes egyetértésemet fejezem ki ezúton is. Sokoldalúan számot vet az anyag a nemzetiségi kérdés reális helyzetéről és alakulásáról. Kár, hogy nem készült el úgy, ahogy terveztet, hamarabb – amint ezt ezelőtt egy évvel kifejtettem –, hogy ez az »öregék petíciója« lenne a pártvezetőséghez. Az aláírók közül nem hiányozna a *Takács Lajos, Kacsó Sándor, Balogh Edgár* neve mellől ma *Nagy István és Kós Károly* aláírása sem. Ez azonban nem csökkenti az anyag értékét, esetleg csak a súlyát.” (*Nyílt kártyákkal. I. 257.*) (Dőlt betűs kiemelések tőlem – K. I.)

Tehát Király Károly a Takács Lajos beadványáról beszél, amelyből hiányzik sajnos a

Nagy István (1904–1977) és Kós Károly (1883–1977) aláírása, ők ugyanis ekkor már nincsenek az élők sorában, de a *Malomkövek között* című memorandum szerzői közé tartoztak. Kijelenthető ez annak ellenére, hogy a folyamodvány fogalmazóinak, az anonim szerzői közösség tagjainak aláírása nem található a dokumentumon. Arra, hogy letétbe helyezték volna egy svájci közjegyzőnél, bizonyíték a mai napig nincs. Király Károly szerint a legfelsőbb pártvezetéshez sem juttatták el. Idős koruk és az egyre erősödő diktatúra megtorlásaitól való félelem akadályozhatta meg őket a nyilvános kiállításban. Erről Kósa László történész véleménye: „Végül elképzelhető, hogy a záradék a svájci közjegyzőhöz kerülő létééről tudatos félrevezetés, az iratot meg sem próbálták oda, sőt a román értelmiségiekhez sem eljuttatni. A szöveg elsősorban magyar olvasókra számítva, az úgy melletti hangulatkelés, a romániai magyarság számára pozitív megoldásban reménykedés ébren tartásának céljából készült.”

Szinte véletlenül felfedeztem a szóban forgó beadvány újabb említését a *Nyílt kártyákkal* című könyve első kötetének 271. oldalán, a Verdetnek címzett második levél mellékletében (1980. február 10.). Ebben a mellékletben listát készít azokról a beadványokról, amelyeket az általa felsorolt szerzők a legfelsőbb pártvezetéshez és más közéleti személyiségekhez címeztek volna. Azért mondom feltételes módban, mert a felsorolt dokumentumok közül sokat nem juttattak el a címzetthez, ilyen vagy olyan kifogással. A lista megtalálható a könyvében.

A lista 6. pontjában említi a fenti írást: „6. 62 romániai magyar értelmiségi levele román értelmiségiekhez, amelyet az RKP KB-hoz tettek letétbe, 1978.”

Még egy utalás Károlytól a *Hangok és vészhangok Erdélyből*, 1981. március 21-én, Erdélyi Kálmán álnév alatt közölt írásában, a 280. oldalon: „Mi, magyarok magyarok akarunk maradni, és semmi közünk a dák mítoszokhoz, hazugságokhoz! Ezek politikai célokba való állítása Daicoviciu megfogalmazásában is »bűn«.” Ez az utalás megtalálható a *Malomkövek között* című memorandumban is: „Daicoviciu professzor politikai végrendelete: »A dákoromán kontinuitás hipotetikus elméletét politikai célok szolgálatába állítani – bűn.«”

Hasonló gondolatazonosság van a fent idézett mű és a *Malomkövek között* című beadvány között. Károly így ír: „Vajon olyan nemtörődöm, érzéketlen az emberiség, a világgözvélemény, hogy ne látná az erdélyi magyarság malomkövek közti őrlődését, pusztulását, ezt a modern népirtást? Sike-

rülni fog-e az, amit a román hivatalos politika oly szégyentelenséggel hirdet: »meg kell valósítani az egységes román nemzetet«, nagyon rövid történelmi időszakban, lehetőleg 1990 vagy 2000-ig?!”

Ekkor már Károlynak tudomása van arról, hogy a „hatvankettek beadványa” nem került továbbításra úgy, ahogy a szerzők azt eredetileg szándékozták. Am, mert fontosnak tartotta, mint remiszencia megjelenik gondolataiban és a *Hangok és vészhangok Erdélyből* című írásában.

Az idézett gondolat a *Malomkövek között* című memorandum naplómában található részében (Vincze Gábor a 3. lábjegyzetben utal rá, de nem idézi ezt a részt) így hangzik: „Szívszorító, ha végiggondoljuk, hogy nem akadt ember az országban, aki nyilvánosan elvetette volna ezt az ördögi tervet, hogy 2000-re létre kell jönnie a »homogén szocialista román nemzetnek«, az »egynyelvű« országnak. A faji mítosz megszállottjai türelmetlenek, a határidőt túl rövidre szabták. Igaz, ami nem valószínű meg negyedszázad alatt, kellő céltudatossággal, kitartással és terrortal elérhető 50 esztendő alatt.”

És Király Károly révén még egy információhoz jutottam: Takács Lajos mégsem juttatta el saját beadványát a felsőbb állami, politikai szervekhez. Ennek egyik oka egészségi állapotának megromlása volt. Károly éppen azért írta meg Takács Lajosnak címzett levelét, hogy az eredetileg Takács Lajos által is megfogalmazott gondolatok napvilágra kerüljenek, indirekt módon. Takács nem örült a dolgok illetén állásának, de kész tények elé lett állítva. Már nem tehetett semmit.

Egy másik fontosnak tekinthető problémakör a levél közlésének ideje és helye.

A naplómba 1979. december 24-én jegyeztem be a *Malomkövek között* című írásból részleteket. Ez a beadvány – mint említettem – Király Károly közvetítésével került hozzám, de a hozzá kötődő részletekre már nem emlékszem. Az akkori konspirációs körülmények között a birtokunkba jutott példány elkallódott.

Mind Kósa László, mind Vincze Gábor a memorandum dátumaként 1978. május 25-ét jelöli meg. Feltételezésem szerint ez volt az a dátum, amikor rászánták magukat a névtelen szerzők, hogy az írást valamilyen formában – csakis illegálisan – útjára bocsássák.

A levél megfogalmazásának, szerkesztésének, gépelésének éve minden valószínűség szerint 1977 vagy az ezt megelőző évek valamelyike, ám sokáig hezitáltak, mindig akadt valaki, aki ellenezte az elküldését. Király Károly a Takács Lajoshoz írott levelé-

ben 1978. január 20-án már említést tesz róla. Tehát ekkor a *Malomkövek között* című beadvány már elkészült, de amint azt Károly megemlíti, felsőbb szervekhez való továbbítása nem történt meg. Véleménye egyezik a Kósa Lászlóéval, svájci jegyzőhöz sem került letétbe. Közlésére meg egyáltalán nem került sor hivatalos sajtóorgánumban, se Romániában, se Magyarországon, ennek kivitelezése kétséget kizárólag elképzelhetetlen volt. Illegálisan terjedt főleg magyar értelmiségi körökben, noha szolidaritásuk elnyerése végett a román értelmiségiek célozza meg.

Hogy hol jelent meg egyáltalán? Angol nyelvtérületen, New Yorkban: „egy példá-

nya eljutott a magyar nagykövetségen keresztül a külügyminisztériumba is (és angol nyelven megjelent a *Witnesses to Cultural Genocide, First Hand Reports on Romanias Minority Policies Today* című kötetben, 1979-ben New Yorkban, az American Transylvanian Federation Inc. és a Committee for Human Rights in Romania kiadásában, Schöpflin György előszavával” – adja meg a felvilágosítást Vincze Gábor idézett írásában. És, amint Király Károly megemlíti a Takács Lajoshoz írott levelében, ő maga juttatta el az amerikai szenátushoz.

Íme, azok a részletek, amelyeket érdekesnek találtam bemásolni a naplómba 1979 karácsony estéjén.

„Panaszra nyitjuk hallgatásra parancsolt szánkat, hogy ne mondhassák utódaink: nem volt bátorságunk a végveszélyben szót kérni.”

*„A II. világháború befejezésekor az erdélyi magyarság abban a balga hiedelemben ringatta magát, hogy olyan történelmi korszak nyílt előttünk, amelyben a faji megkülönböztetés üldözendő cselekedet lesz, amikor ki-ki szabadon használhatja anyanyelvét, ápolhatja ősei szokásait. Annál is inkább reménykedtünk, mert történelmi tapasztalat bizonyította, hogy **Európa országainak határait nem az önrendelkezési elv alapján jelölték ki.** A II. világháború után ugyanazok a fatális szenvedélyek hatottak, mint az első befejezése után. Tudtuk, hogy a hatalmi politika mindig előbbre való, mint az etnikumok lehetőség szerinti egybetartozása. Amikor népeink sorsa felett döntöttek, minket nem kérdeztek meg, amiként Titeket sem. **Reméltük mégis, hogy Európa valóban demokratikus alapon rendeződik újjá.** Olyan elvek alapján, amelyek másodlagos problémává teszik a határok »hollétét«, mert **minden állam biztosítani fogja nemzetiségeinek az egyenlő jogokat,** a határokon kívül szorult népcsoportok otthon érezhetik magukat új hazájukban is. Így reméltük!”*

*„**Akiket erőszakkal eltávolítanak a magyar iskolákból, azokat megfosztják nemzeti kultúrájuktól:** ez az első lépcsőfoka egy etnikai csoport megszüntetésének. Ez ellen a **céltudatos asszimiláció** ellen minden józan ember tiltakozik. Emberi tisztességünk is megköveteli, hogy minden erőnkől tiltakozzunk az ellen, hogy a legdurvább erőszakkal elválasztanak bennünket attól a tízmilliós közösségtől, amelyhez etnikailag tartozunk, amelynek hagyományait meg akarjuk tartani és tovább akarjuk adni, akikkel a kapcsolatunkat félelem nélkül ápolni akarjuk.”*

*„Kérdezzük Tőletek! Mi a bűne a romániai magyarságnak, hogy a kormányzat megkondította felettünk a vészharangot? Miért degradáltak bennünket »aljanépnek«, »barbároknek«, »jövendőyeknek«, »ázsiaiaknak»? **Miért uszít ellenünk** a kormányzat exponense, a legnationalistább, sőt nyugodtan mondhatjuk, fasiszta ideológiát hirdető prominens személyisége, **Adrian Păunescu?** Hiszen a román értelmiség java része is elitéli féktelen uszításait, **a román ifjúság nacionalista fanatizálását, magyarellenes lázításait.** Kérdezzük: miért tüzelhet egyre vadabban ellenünk?! A választ tudjuk: **csak azért, mert kifjezi a kormányzat szándékát,** elképzeléseit, csak azért, mert a kormányzat elhatározta: nekünk, romániai magyaroknak, el kell tűnnünk a történelem süllyesztőjében, hogy létrejöhessen egy **nacionalista lázalom, az »egységes szocialista román nemzet«.** Az emberiség szégyene, hogy egyáltalán meghirdethető **egy olyan távlati program, amely arra hivatott, hogy egy ország nemzetiségeit erőszakkal megszüntesse.** A szocializmus meggyalázása, hogy a legretrográdabb tervhez a leghaladóbb eszme zászlaját lobogtassák. Olyan mindez, mint egy lidérces álom. Szívszorító, ha végiggondoljuk, hogy nem akadt ember az országban, aki nyilvánosan elvetette volna ezt az ördögi tervet, **hogy 2000-re létre kell jönnie a »homogén szocialista román nemzetnek«, az »egynyelvű országnak«.** A faji mítosz megszállottjai türelmetlenek, a határidőt túl rövidre szabták. Igaz, ami nem valósítható meg negyedszázad alatt, kellő céltudatossággal, kitartással és terrortal elérhető ötven esztendő alatt. Am ha ez a terv egyszer valóra válik, akkor a történelem ítélőszéke előtt nemcsak a felelős vezetők fognak felelni (a román értelmiség is, ha közömbös marad egy népcsoport kipusztulása előtt.)”*

I. C. Drăgan: „Mi, trákok, a román nép több ezer éves történelme [...]”; „A történészek, akik a mi történelmünket bemocskolják, miközben a títeket dicsőségkoszorúval övezik...”; „ha egy hazugságot többször ismételsz, igazságnak tűnik?[...]”

„Okosabb lenne kimódolni az együttélés európai feltételeit, mint gyűlöletet szítani az erdélyi magyarság ellen. Ám a nemzeti góg, a mindenkinél hősibb román nemzet ideáljának megteremtése majdhogynem lehetetlenné teszi az együttélést. A román történészek nagy része mániákusan keresi, kutatja, hogy a nemzeti dicsőséget miként lehetne öregbíteni, és ez a nagy igyekezet szatírába és paródiába fullad. **A történelemhamisítás mindennapos gyakorlat lett.** Ennek a machinációnak a letragikusabb következménye, hogy gyermekeink és gyermekeitek tudatába befészkelje magát az a hamis »ismeret«, hogy a népek rangsorolhatók, hogy miközben Ti egyfolytában nemeslelkűségről tettek tanúbizonyságot, mi, magyarok a legfelháborítóbb szörnyűségeket követtük el Európában.”

„Daicovicăiu prof. pol. végrendelete: **»A dákoromán kontinuitás hipotetikus elméletét politikai célok szolgálatába állítani – bűn.«.**”

„A nacionalizmus megszállottjai elhatározták a magyar óvodák, ált. iskolák és középfokú oktatási intézmények elsorvasztását, és ami még felháborítóbb, hogy **az erdélyi magyarságot még a nevéől is megfosztják.** Nem egy tudományos munkában, köztük a kortárs irodalmat bemutató ALBATROS enciklopédiában **úgy beszélnek a mai romániai magyar írókról, mint »magyar dialektusban beszélő román írókról«.** E megnevezés rendszeres használatát több ízben is sürgette a Központi Bizottság tájékoztatóin Cornel Burtică és Dumitru Popescu. Az utasítást, hogy a romániai magyarságot még nevéől is meg kell fosztani, a legfelsőbb vezetés adta ki.”

„A szocializmus bástyái között biztonságban érezve magukat **deklarálják a nemzetiségi kérdést az ország belügyének.** De kérdezzük, belügy-e, ha a hatalom bárhol a világon egy népcsoportot halálra szán?!” (A kiemelések az általam ma is aktuálisnak tartott gondolatok – K. I.)

(Megjegyzem, hogy ezek a részletek nem teljesen egyeznek a Vincze Gábor történész munkájában közölt részletekkel. A teljes szöveget ő sem közli. Viszont számos lábjegyzetekkel látja el. A tényről, hogy Vincze Gábor tulajdonában is volt egy példány, Kósa László tesz említést idézett műve 56. lábjegyzetében: „Vincze Gábor történész, tudományos kutató közléséből tudom, hogy szegedi középiskolás korában, 1980 tavaszán hozzájutott az íráshoz. Miután gépelve sokszorosította, följelentés után rendőri ügy lett belőle.”)

Nos, 1979 szép karácsony estéjén ennyire futotta az erőmből, hogy ezeket a gondolatokat átmásoljam egy illegálisan cirkuláló, gépelt példányról az akkori naplószerű feljegyzéseimbe. Most, hogy újragépeltem a beadvány mondatait, 35 év után is, déjá vu érzésem támadt. Jólesően emlékezem vissza e sorokra. A belőlük áradó emóciókkal, gondolatokkal teljes azonosulást érzek. Meglátásom szerint ennek a beadványnak az aktua-

litása ma sem kisebbedett. Kordokumentum az erdélyi szellemiség nagyjait foglalkoztató kérdésekről. Nem egy gondolata, sajnós, megőrizte aktualitását.

Megemlítésre méltónak találok – az ismétlés vádját is vállalva – a kolozsvári szerzők/szellemóriások eddig ismert névsorának újbóli felsorolását: *Kós Károly, Balogh Edgár, Takács Lajos, Kacsó Sándor, Nagy István* és még további 57.

Legyen a történészek dolga feltárni az ismeretlen 57 kilétét (ha ennyi idő elteltével ez egyáltalán még lehetséges!). Ne hagyjuk elveszni azt, amit a „nagy Öregek” életbe vágón fontosnak tartottak!

Mindnyájunk érdeke, hogy semmi ne vesszen el. Mert a Szinnyei Júliától átvett idézet szerint: „Minden perc nyomot hagy ezen a földgolyón. Történhet akár csak annyi, hogy egy ember felemeli a kezét, milliók sorsát dönti el, és meghatároz egy korszakot. Rácsokat emel vagy dönt le valaki, s történelmet csinál.”